

AHISKA TÜRKLERİNDE GİYİM

Fatima
DEVİRİŞEVA

Giyim, Ahıska Türklerinin maddî kültüründe önemli bir unsurdur. Ahıskalılar, iki yüz yıla yakın bir zamandır anavatan Türkiye'den ayrılık ve 70 yıldan çok yurdundan sürgün hayatı yaşamasına rağmen din, dil, örf ve âdetleriyle birlikte giyim kültürünü de muhafaza etmişlerdir. Her yerde olduğu gibi onlarda da zamanın modası etkili olsa da büyüklerde eski giyim kültürü hâlâ yaşamaktadır. Günümüzde de eski giyimle yaşayan ve kılık kıyafetle ilgili bilgilere sahip olan büyüklerimizle görüşüp konuştuk. Onların verdiği bilgiler ışığında Ahıska Türklerinin giyim kuşamı hakkında nakil sözler eşliğinde şöyle bir gezinti yapabiliriz:

Erkek giyimi

Erkekler başlarına *fes*, *papax*, *külâh* giyer veya *ahmediye* denilen uçları saçaklı, renkli bez ya da پوشudan ibaret sarık kullanırlardı. Kalın çizgili yerli dokumadan yapılan yakası düğmeli gömlek üzerine *zubun* giyilirdi. Pantolon yerine dizleri ve cep ağzları kaytan işlemeli şalvar ya da *zığva* giyilirdi. Ayakkabı yerine çok az *yemen*, genellikle de çarık (çarux) giyilirdi. "O zaman bizde mes de yoğidi; ayaxlarına kaloş geyerdiler. Çarux tikip geyerdiler."

Bazı erkekler pamuklu şalvar bazıları çizme (sapug) ile qadife pantolon giyerlerdi. Oşora ve Qamze köylerinde erkekler daha çok "tuman pantolonu/şarval giydikleri için bu tür pantolona Oşora şalvarı denirdi. "Ermenistan'a, Tiflis'a gedecağidin ki parça getüresin. Getüriyerdiler Yahudiler, elde satıyerdiler. Oninen şarval, buluz tikiyerdiler. Ergişilerin geyinmesi kötüydi. Ayağa da gendimiz, deriden tikip geyiyerdux."

Ağalar, beğler gömleğin üzerine göğsün sağ ve sol tarafına fişek dizilmiş çuhadan (fişenk boy çoha) giyerlerdi. Aynı giyim Gürcülerde de vardı. Bu kıyafet tarzı Kafkas halklarının giyim kültüründen etki-

lenen Gürcüler vasıtasıyla Ahıskalılar arasında da yayılmıştı. Genelde zengin yahut hâli vakti yerinde erkeklerin sol cebinde *asma saat* olurdu.

Kadın giyimi

Genç kadınların çeşitli başörtüleri vardı. Eskiden alttan ince tül bentten *börümce*'yle başa sarılır, üstüne *mermerşahın* incsinden yapılmış *leçek* örtülürdü. Leçeğin üçgen şeklindeki ucu, bel ve diz seviyesine kadar inerdi. Saçlar gürlük nispetinde örülür, örek yapılırdı. Saç, *saçbağı* denilen boncuk ve diğer şeylerle süslenmiş bağlarla bağlanırdı. Omuzlu poturlu, etekleri dar *apurkallı* ve belden kırmalı entariler üzerine, yine omuzları poturlu, önleri sık sedef düğmeli, göğüs ve kol ağzları işlemeli *fistanlar* giyilirdi. *Entari* veya *etek* üzerine, yalnız ön kısmı örten işlemeli, kaytanlı, etrafı poporlu *peştamal* giyilirdi. Gümüş *kemer* / *belbağı* bağlanırdı.

Kadın giyiminde *peştamalın* çok önemli bir yeri vardı. Bütün Ahıskalı kadınların dolabında çeşit çeşit *peştemallar* yer alırdı. Her *peştamalın* kendi işlevi vardı. "Qarılar *peştamal* qullaniyerdi. Bir *peştamal* var onnar ev içinde, ev işleri yapmaya, bir *peştamal* var inek, koyun sağmaya, o *peştamal* başxadur. Bu *peştamal* karadan idi, kara parçadan, ev *peştamali* da çitten..."

Günümüzde daha çok hobi olarak algılanan örgü ve el işleri, eskiden Ahıska Türkleri arasında çok yaygın olmakla birlikte hem ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlayan hem de el sanatları yönünden çeşitlilik ve zenginlik gösterirdi. Bir ninemiz yünden neler yapıldığını şöyle anlatıyor:

"Qoyunnarımız var idi. Onnarın yüngünden çox şey yapıyerdux. Yüngi tariyer, yaxıyerdiler. Bizim oranın yüngi temüz, uzun idi. Oni eğiriyerdiler iğinen, ağruşağınen. Eğirennen sora, çığrıx diyerdux, çığrığınen bükiyerdiler. Şarval da toxiyerdiler, parça kimi telden çorap toxiyerdiler. Keçe,

cecim yapıyerdux. Yünkden döşek tökiyerdux. Eldivan toxiyerdux. Bunların çoğunu hökümet alıp da asgerlere yolliyerdi. Kimin ki elinden ne geliyerdi oni ediyerdiler. Cüre cüre xali toxiyerdiler oğul. Hep elden, hep elden. Fabrika yoğ idi, zavod yoğ idi. İxdiyarlar da ceyiller de oturup to-xurdiler."

Çarık, yemen, bulundukça kundura ya da lastik ayakkabılar da yün çoraplarla giyilirdi.

Sovyet zamanında bazen zenginler, idare makamında çalışanlar, Ahıska şehrine veya kasabalara ya da Tiflis'e gidip kendilerine mağazalardan geleneksel giyim alabiliyorlardı. Çarık yerine çizme satın alıyorlardı.

Gelinin başına kadife ya da bez geçirilmek suretiyle işlenmiş ve altınlarla süslenmiş *katxa/papax*, *kofi* giyilir, üzerine de tülbenitten *başbezi*, onun da üzerine *leçek*, en üste de etrafı ponçaklı *silgi/naznaz* bezden veya kumaştan *duvak* örtülürdü. *Naznazın* üstünde elle işlenmiş Müslümanlığın simgesi olan ayyıldız motifi yer alırdı. Bunlar yeşil veya kırmızı renkli olurdu. Gelinler üç etek ve etekleri apurkalı, bedeni kırmalı entari de giyerlerdi. Kol ve göğüs ağızları işlemeli olan gelinliğin *kocak* (yelek) ve göğüslekleri, peştemali bele bağlanırdı. Gelinlik renkleri ise beyaz, al veya yeşil olurdu.

Sürgünden sonraki ilk yıllarda yoksulluk çeken Ahıska Türklerinin kadınları kendileriyle çocuklarının giyeceklerini kendileri dikiyorlardı. Ayakkabı yerine erkekler çarık yaparlardı. Maddî durumları orta seviyede olanlar mağazalardan geleneksel giyim ve ayakkabı alabiliyorlardı. Çarık kültürleri olmayan Kazaklar çarık giyen Ahıska Türklerini "çarıklı" (çokay) diye adlandırmaya başladılar.

Sürgünden sonra özellikle 1956'dan sonra Ahıska Türkleri yavaş yavaş ayakları üzerinde durmaya

başlayınca mağazalardan geleneksel giyim almaya başladılar. Kışın yazın kadınlar, gelinler, genç kızlar yine başörtüleriyle başlarını örterler; elbise, etekler dizden aşağı olur, kolları bileğe kadar kapalı, boyun örtülecek kadar düğmeli olurdu. 1970'lerin sonundan ve 1980'lerden itibaren pantolon, biraz açık giysi giyinen şehirli, anne-babası tahsilli ya da resmî görevde olanların kızları, çok nadiren görülürdü ve o da hoş karşılanmazdı. 1990'ların başlarından itibaren Kazakistan'da genel olarak kadın elbiseleri ve eteklerin uzunluğu ayak bileğine kadardı. Bu giysileri, Ahıska Türklerinin gelinleri ve kızları giyerlerdi. Dize kadar olan elbise, etek nadiren giyilirdi. Giyimlerin kollarının uzunluğu yarım olurdu. Almatı eyaletindeki Ahıska Türklerinin genç gelinlerinin başörtüleri saçları yarım kapalı olarak görülür.

2000'li yıllardan itibaren uzun giysiler piyasada pek bulunmaz. Daha çok dize kadar ve dizi kapatacak kadar uzunlukta olan etek ve elbiseler piyasaya çıktı. Ahıska genç Türk gelinleri ve kızları da bu elbiseleri giymeye başladı. Genç gelinlerin, kızların kolları üçte biri kapalı olur. 2000'lerin ilk yıllarından itibaren bazı gelinlerin başörtüleri kemer genişliğinde başları örtülü olur. 1990'ların ortalarından itibaren bazı ilk ve ortaokul öğrencisi kızlar tarafından pantolon giymeye başlanır. Pantolon giyen genç kızlara nadiren rastlanır ki bunların çoğu şehirde yetişenlerdendir.

Cambul, Çimkent, Türkistan eyaletlerine göre Almatı eyaletindeki genç gelinlerin ve genç kızların özellikle bayanların elbiseleri daha uzun olur ve başörtüleri tamamen saçlarını örter. Çimkent eyaleti Özbekistan sınırına yakın olduğu için sürgün edilen Ahıska Türkleri bu bölgede oturan Kazaklar ve Özbeklerle birlikte yaşıyorlar. Özbekistan'a sürgün edilen Ahıska Türkleri de 1956'tan sonra Çimkent, Cambul ve Almatı eyaletlerine göç etmeye başladılar. 1950'li yılların ortalarından başlayarak Özbek kadınların giydikleri milli tarzdaki pantolonlar, elbiseler ve başörtüleri, Çimkent bölgesindeki bazı Ahıska Türk kadınlarında da görülür. Genel olarak Ahıska Türk erkeklerinin geleneksel giysiyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak sürgünden sonra Ahıska Türklerinin kadın kısmının giysilerinde ortaya çıkan değişimlerin çoğu 1991'den sonra görülmeye başlar. Türkiye'de ve başka ülkelerde üretilen giyecekler piyasaya çıktı. Batılılaşma ve modernleşmeyle giyeceklerde de değişme başladı.

Almatı bölgesine göre Çimkent, Türkistan ve Cambul bölgelerinde özellikle köylerinde yaşayan Ahıska Türkleri, giyim konusunda daha muhafazakârdır.